

ENQUETE

TANKER OM ARV I VELFÆRDSSTATEN

BODIL SELMER

Tænk, hvis der ikke var regler for, hvad der skulle ske med det materielle gods, mennesker efterlader sig, når de dør. Ejendom uden ejere. Skyld, som ingen hæfter for. Rettigheder og forpligtelser, som ingen længere kan gøre krav på eller vil påtage sig, for slet ikke at tale om personlige ejendele, tøj eller smykker. Går samfundet i opløsning, hvis der ikke findes regler om arv?

De gamle træsorter i Norden – birk, eg, pil, elm – har enstavelsesnavne, som om navnene er slidt ind til kernen gennem århundredes brug. Det gælder også arv. Arv er et såkaldt arveord. Arveord er de ord, der bestandigt er blevet overleveret fra den ene generation til den næste. Arveord refererer til helt basale genstande og begreber i det nære hverdagsliv. Ko og brød, fx. Situationen, hvor en afdød persons efterladenskaber skal håndteres, er også en sådan grundlæggende udfordring, der til alle tider og steder optræder i hverdagslivet. Der må findes regler for, hvad der skal ske med den afdødes forpligtelser og ejendele. Derimod er der intet givent over, hvordan reglerne er udformet.

Måske har den førstefødte særlige rettigheder og privilegier, som andre søskende må indordne sig under. Måske arver mænd mere end kvinder. Der er utallige variationer. En type arveregler bidrager til, at rigdom og magt koncentrerer hos nogle få, men regler, der er formet ud fra andre principper, vil indebære, at rigdom i højere grad deles op og spredes ud til mange. Det har også stor betydning for samfundets udformning, om den enkelte har en næsten uindskrænket ret til at testamentere sin ejendom på præcist den måde, han eller hun ønsker, eller om der findes regler om tvangsarv, der sikrer eventuelle livsarvinger mod at blive gjort fuldstændig arveløse, sådan som det (i teorien) er og har været tilfældet gennem århundreder i Norden.

De meget store beløb, der her i Danmark hvert år overføres i arv, er på den ene side medvirkende til, at økonomiske forskelle i befolkningen bevares. For selv om arven fx skal deles ligeligt blandt en søskendeflok, og der skal betales

boafgift, det vil sige en afgift af arven til staten, er der ofte rigtig meget at gøre godt med, når middelklassens arvinger deler friværdien i et hus. Op igennem det 20. århundrede har store dele af befolkningen oplevet en velstandsstigning, der har betydet, at man på samme måde som tidligere tiders store ejendomsbesiddere både har haft, og har ønsket, at give noget videre til de kommende generationer. For de fleste er de tider nok snart forbi igen.

Boafgiften giver flere penge i statskassen og bidrager derfor i princippet til omfordeling og til at sikre de materielle og ikke-materielle goder, som velfærdsstaten tilbyder sine borgere. Det er ofte til debat, om det er rimeligt, at der kommer penge i statskassen, hver gang formuer overføres fra en generation til den næste. Hører midlerne ikke retteligen til hos de nærmeste? Og hvad betyder boafgiften for folks lyst til at spare op og investere? I Norge har man netop afskaffet arveafgiften, og den eksisterer heller ikke i Sverige. I Danmark løber boafgiften op i 3-4 milliarder hvert år, så det er ikke småbeløb, der er tale om.

Boafgiften er en underlig størrelse. Det var en smuk tanke, om man i stedet for at betragte den som en afgift, opfattede den som en arv til samfundet. At samfundet var en arving på lige fod med ægtefælle og livsarvinger, sådan at man efterlod en del af sin formue til det samfund, man har levet sit liv i. Men det er nok ikke en tanke, der har megen gang på jord. Det er heller ikke en tanke, der støttes af den måde, afgiften er udformet på. Der er nemlig forskel på afgiftens størrelse, alt efter hvem der arver, og hvor stort et beløb der er efterladt. Af de første ca. 275.000 kr. skal der slet ikke betales afgift. Boet slipper desuden for at betale afgift af arven til ægtefællen. Af den del af arven, der går til den såkaldte nærmeste familie, skal der betales 15 procent. En bror eller en niece betragtes ikke som den nærmeste familie og skal betale yderligere 25 procent (jf. lov om afgift af dødsboer og gaver 2015). Det forekommer meget mærkeligt, og det er svært at finde nogen begrundelse. Er det ud fra en idé om, at man også efter døden har en forpligtelse til at se til, at ens nærmeste bliver forsørget, og at staten derfor ikke får så stor en del af kagen i disse tilfælde?

Siden Danmark fik en moderne arvelov i midten af 1900-tallet, har alle reformer af arvelovgivningen gået ud på to ting: at ægtefællen skulle have en større andel, og at den enkelte skulle have større ret til at selv at bestemme, hvordan han eller hun ville fordele sin ejendom.

Man kan sige, at individet i denne periode frisættes fra familiens bånd, sådan at rettigheder og pligter i forhold til familie og slægt ændrer karakter. Der bliver tale om en mere diffus form for solidaritet, hvor familiens medlemmer ganske vist støtter og hjælper hinanden, men hvor det er velfærdsstatens sikkerhedsnet, der sikrer, at enkelte ikke falder økonomisk helt nedenom og ud.

Det siger naturligvis noget om vores opfattelser af familien, at det nu er den efterladte ægtefælles økonomiske sikkerhed og forsørgelse, der er i højsædet,

mens hovedformålet med arvereglerne tidligere var, at formuen skulle gå videre til efterkommerne og sikre familiens fortsatte eksistens. Det er på en måde paradoksalt, at også den seneste arvelov, der trådte i kraft i 2008, giver ægtefællen en større andel, fordi det sker, på trods af at 40 procent af alle ægteskaber, der indgås, forventes at ende i skilsmisse. Men så længe ægteskabet består, betragtes det som den mest centrale relation – baseret på romantisk kærlighed og fysisk intimitet a la David Schneiders opfattelse af ægteskabets plads i den euroamerikanske slægtskabsopfattelse (Schneider 1980 [1968]).

Siden årtusindeskiftet har den ældre generation i Danmark oplevet en meget stor velstandsfremgang, mens den yngre generation ikke har oplevet noget tilsvarende og næppe heller kommer til at gøre det i fremtiden, snarere tværtimod. Så måske var man lidt for hurtigt ude, da man i 2008 begrænsede børns tvangsarv med den begrundelse, at der ikke længere, som i tidligere tider, var behov for at tænke på den næste generations forsørgelse og hjælp til etablering gennem arv.

Som nævnt er der udstrakt grad af testamentarisk frihed i England og Wales, men der er faktisk også begrænsninger, idet man ifølge Provision for Family and Dependents ACT 1975 skal se til, at der bliver sørget for ens nærmeste. Oprindeligt var loven tænkt som en beskyttelse af økonomisk afhængige familiemedlemmer og en måde at forhindre, at en stedmor eller -far kunne løbe med hele arven. Der er i England for nylig faldet dom i en sag, hvor en 55-årig datter med økonomiske problemer og fem mindreårige børn havde anfægtet sin mors testamentariske dispositioner. Moderen, der havde slået hånden af sin eneste datter, havde givet hele sin formue til tre dyreværnsorganisationer. Dommen faldt ud til datterens fordel, for som dommeren udtalte: Moderen havde fortsat de sædvanlige familieforpligtelser over for sit eneste barn, som var en selvforsørgende voksen.

Et testamente til fordel for eksempelvis Kattens Værn vil i Danmark næppe kunne anfægtes med henvisning til de forsmåede livsarvingers økonomiske behov. Sagen, der har vakt betydelig opsigt i England, er blot en af mange, der viser, at der i Europa i stigende grad henvises til de gensidige forpligtelser inden for familien. I Danmark betragtes forældres forsørgelsespligt over for mindreårige børn som noget nærmest naturgivent. Men hvad med en forpligtelse over for voksne myndige børn, og hvad med en gensidig forsørgelsespligt mellem børn og forældre, som det kendes fra Tyskland?

Alt tyder på, at den ældre danske befolkning i det store og hele vil være enige med den engelske dommer. Store dele af den ældre generation hjælper nemlig deres voksne børn økonomisk, og hjælpen til den daglige forsørgelse er ganske omfattende. I 2012 svarede to ud af tre danskere med børn i alderen 18-40 år, at de i det forgangne år havde støttet deres børn økonomisk (Selmer & Holdgaard 2013). Den enkelte er nok ikke så friset fra familien, som først antaget.

Som regel er det afgiften på arv, der bliver angivet som grund til, at de voksne børn skal have midlerne, mens forældrene stadig er i live. Det bliver en måde at formindske formuen og dermed også boafgiftens størrelse på. Men er det nu hele sandheden? Til forskel fra arv kan giveren bestemme, hvornår, i hvilken form og under hvilke betingelser den økonomiske bistand skal gives. Er gaver mellem generationer et eksempel på frie gaver? Jeg hælder mod Marcel Mauss (2001 [1924]) og vil hævde, at sådanne gaver i lighed med andre gaver fordrer en modgave i en eller anden form.

„Ældrebyrden“ gjorde sit indtog i det danske sprog i midten af 1990'erne, og netop befolkningens demografiske sammensætning med flere og flere ældre uden for arbejdsmarkedet angives som en af de vigtigste årsager til, at velfærdsstaten er under pres. I forhold til arv vil den øgede levealder betyde, at midlerne for fremtiden vil blive brugt op, og for størstedelen af befolkningen vil der slet ikke blive noget at arve. Og på samme måde som velfærdsstaten i det store perspektiv blev en kort episode i landets historie, vil det også være i en begrænset periode, at store dele af befolkningen har mulighed for at videregive betragtelige summer til deres efterkommere. Velfærdsstaten kritiseres for klientgørelse og for passiv offentlig forsørgelse af modtagerne af forskellige ydelser. Man kan godt få den tanke, at konkurrencestatens uophørlige krav til borgerne om aktivering – noget for noget – er smittet af på den økonomiske overførsel mellem generationer, hvor giver sætter betingelserne.

I tidligere tiders boopgørelser står tøj eller potter og pander omhyggeligt opført. Det var, hvad der for størstedelen af befolkningen var tilbage efter et langt liv, og noget, der stadig havde økonomisk værdi for de efterladte og bidrog til deres fortsatte eksistens. Den velstandsfremgang, som er sket under velfærdsstaten, fortsætter næppe, og for størstedelen af befolkningen bliver der for fremtiden ikke økonomiske midler af betydning at arve. Det bliver snarere den symbolske og emotionelle værdi, vi tillægger arvede genstande, der får betydning. Men derfor bliver det fortsat en grundlæggende handling at fordele og tage hånd om arven. Med et litterært eksempel af Selma Lagerlöf fra Göran Tunströms *Juleoratoriet*, fra en tid, før velfærdsstaten blev etableret, kan vi overveje vigtigheden af både egen og velfærdsstatens eftermæle:

„Emmanuel Larsson, ved du hvem det var? Han døde i alt fald i fjor. Og da han var død, gik hans kone ned til Sunne og købte en pyjamas til ham. Så det kunne stå i boopgørelsen, at han havde haft en! Det er omtanke om hæderen, ikke hykleri ...“

Litteratur

Benedictus, Leo

2015 Disinheritance and the Law: Why You Can't Leave Your Money to Whoever You Please. The Guardian 31. juli.

Mauss, Marcel

2001 [1924] Gaven – gaveudvekslingens form og logik i arkaiske samfund. København: Forlaget Spektrum.

Schneider, David

1980 [1968] American Kinship: A Cultural Account. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Selmer, Bodil & Marianne Holdgaard

2013 Refleksioner efter den danske arveløvsreform af 2007. I: T. Eeg (red.): Samfunnsutvikling og arverettslige utfordringer. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

Tunström, Göran

2000 [1983] Juleoratoriet. København: Samleren.

